

Případová studie

**Využití komunitní práce v Pohorské Vsi
(2001 - 2002)**

Zpracovaly:

Marta Misíková, Dana Nováková

leden 2008

Kancelář Brno:

Horizonty, občanské sdružení
Bratislavská 31, 602 00 Brno
tel./fax: + 420 545 246 166
e-mail: horizonty@post.cz

Pobočka Pardubice:

Horizonty, občanské sdružení
P. O. Box 9, 530 02 Pardubice 2
tel.: + 420 603 717 844
e-mail: pardubice@horizonty.org

Horizonty, Občanské sdružení pomáhá neziskovým organizacím v jejich rozvoji.

www.horizonty.org

Obsah

1. Výchozí situace	3
2. Situace v lokalitě.....	4
3. Komunitní práce.....	6
4. Shrnutí zkušeností z našeho působení v Pohorské Vsi	9

1. Výchozí situace

V srpnu 2001 se na nás obrátil Robert Bledý, t. č. romský poradce na Okresním úřadě v Českém Krumlově, s žádostí o pomoc v lokalitě Pohorská Ves, kde žije zhruba 80 Romů. Jako hlavní téma spolupráce označil p. Bledý oblast bydlení. Původně od nás chtěl poradit ohledně možnosti využití komunitní práce při řešení problémů spojených s bydlením. Kromě toho chtěl také sehnat finanční prostředky na opravu dvou bytovek, v nichž žijí Romové. Dohodli jsme se na společné návštěvě Pohorské Vsi, která se odehrála na přelomu října a listopadu 2001. Na jejím základě jsme pak navrhli další postup. Při bližším seznámení s lokalitou se ukázalo, že problémy jsou komplexnější a nedotýkají se pouze bydlení. Možnost získání větší finanční dotace na opravu bytovek, v nichž žijí Romové, se ukázala jako téměř nereálná, mj. proto, že obě z bytovek jsou v soukromém vlastnictví.

Na základě úvodní návštěvy byl stanoven plán práce v lokalitě. Navrhli jsme, že zrealizujeme sérii čtyř pracovních návštěv, během nichž se zaměříme především na:

- Podrobné zmapování situace v Pohorské Vsi
- Komunitní práci Metodou aktivizace místních skupin
Podstata této metody spočívá ve vyhledání a následném zapojení aktivních lidí z lokality. Naším záměrem proto bylo vytvoření pracovní skupiny, jejíž členové by určovali postup práce v lokalitě, na základě svých schopností a možností dané komunity.
- Možnost realizace rozsáhlejšího projektu rekonstrukce bytovek
V souvislosti s představami pana Bledého jsme během plánovaných návštěv chtěli zjistit, jestli je v Pohorské Vsi pro takový projekt potenciál.

V průběhu ledna 2002 jsme získali peníze z účelové dotace určené na realizaci konkrétních aktivit v lokalitách zapojených do projektu Síť pro místní komunitní rozvoj¹. Protože romská komunita v Pohorské Vsi splňovala podmínky pro využití dotace, byly jí přiděleny prostředky ve výši 77.500 Kč. Peníze byly určeny především pro drobnější aktivity a jejich využití bylo podmíněno dvěma pravidly – peníze budou využity na takové aktivity, které přinesou prospěch celé komunitě a na jejichž realizaci se budou podílet sami Romové. Celková částka byla rozdělena rovným dílem mezi obě bytovky, peníze nebyly poskytnuty najednou, ale postupně v závislosti na plnění jednotlivých úkolů.

¹ Dotace byla poskytnuta z prostředků N. P. Relief Fundu.

2. Situace v lokalitě

2.1. Základní údaje o Pohorské Vsi

Pohorská Ves je samostatná obec s vlastním obecním úřadem ležící zhruba 35 km od Českého Krumlova u hranic s Rakouskem v Novohradských Horách. Má cca 330 obyvatel, přičemž čtvrtinu tvoří Romové.

- **Veřejná doprava:** Dopravní obslužnost v obci je špatná. Existuje zde pouze autobusové spojení, v průměru maximálně 3 - 4 spoje za den. Nejbližší vlaková stanice je v Kaplici. V zimě je přístup do Pohorské Vsi, vzhledem k její poloze, obtížný.
- **Školství:** Škola v obci nefunguje, nejbližší je v Benešově nad Černou (cca 6 km od Pohorské Vsi), kam většina dětí dojíždí. Pouze pro předškolní děti je v Pohorské Vsi otevřena školka.
- **Zdravotnictví:** Dětský ani praktický lékař nemá v obci stálou ordinaci, přítomen je pouze určité dny v týdnu.
- **Bydlení:** Někteří obyvatelé Pohorské Vsi žijí v rodinných domcích, většina ostatních bydlí v bytovkách. Část bytovek je majetkem obce, druhou část původně vlastnila akciová společnost Lesy ČR, která několik bytovek prodala.
- **Zaměstnanost:** Velkým zaměstnavatelem v lokalitě byla pila, kde pracovala většina obyvatel včetně Romů. V roce 2000 však byla uzavřena. V současné době nabízí pracovní příležitosti podniky v nedalekých obcích - Benešov na Černou, Kaplice apod. Kromě toho si někteří obyvatelé přivydělávají sezónními pracemi.

2.2. Aktivity jednotlivých subjektů působících v oblasti

Aktivity Obecního úřadu v Pohorské Vsi

- **Zaměstnanost:** Obecní úřad vytváří pro nezaměstnané místa v rámci veřejně prospěšných prací.
- **Bytová politika:** Podle informací z obecního úřadu může být v Pohorské Vsi získat pouze osoba s dostatečnými příjmy a osoba, která nemá vůči obci žádné dluhy na nájemném a službách. Případné pohledávky od neplatičů obec vymáhá pravidelně, čímž se snaží předejít takovému nárůstu dlužných částek, který by se později stal pro obec těžko vymahatelný.
- **Opravy bytového fondu:** Obecní úřad poskytuje majitelům domů, kteří se rozhodnou opravit fasádu, finanční příspěvek ve výši 7.000 Kč. Podmínkou získání příspěvku je nezádluženost vůči obci.
- **Romský asistent:** Z iniciativy okresního a obecního úřadu se začalo v Pohorské Vsi usilovat o zřízení místa romského asistenta. Asistent by zajišťoval doprovod dětí do školy, doučování apod. Tento záměr se však v době, kdy jsme v Pohorské Vsi pracovali, nepodařilo uskutečnit.

Romský poradce

V době našeho působení spadala Pohorská Ves pod romského poradce Okresního úřadu v Českém Krumlově. Ten do Pohorské Vsi dojížděl, aby zde monitoroval situaci. Jeho dalším úkolem bylo informovat Romy o dění v regionu a pomáhat jim při zprostředkování potřebných kontaktů.

Neziskové organizace v Pohorské Vsi

V průběhu našeho působení v Pohorské Vsi (jaro 2002) zde vzniklo občanské sdružení „Sdružení občanů Pohorská Ves“, jehož cílem je zprostředkovávat kontakty s úřady a zajišťovat kulturní činnost ve prospěch Romů. Do činnosti sdružení (registrace stanov, fundraising aj.) se aktivně zapojil sociální antropolog, který v Pohorské Vsi vedl výzkum zaměřený na život místních Romů (působení září 2001 - prosinec 2002). Předsedou sdružení se stal jeden z místních Romů. V červenci 2002 sdružení získalo grant od nadace Open Society fund na nákup hudebních nástrojů pro vznikající romskou kapelu.

2.3. Údaje o romské komunitě v Pohorské Vsi

Obecné informace

V Pohorské Vsi žije podle odhadů kolem 80 Romů, kteří obývají dvě bytovky (cihlové několikapatrové domy) - č. p. 2 a č. p. 3. V komunitě jsou zastoupeny všechny věkové kategorie. V době našeho působení jménem komunity vystupovali v lokalitě dva romští představitelé, kteří se stali mluvčími jednotlivých bytovek.

Zaměstnanost Romů

Většina Romů nemá stálé zaměstnání. K výdělku využívají sezónních prací - zejména v létě sběr lesních plodin. Část Romů, především mužů, dojíždí celoročně za prací do nedalekých obcí - např. Benešova nad Černou, ženy ve většině případů zůstávají doma a věnují se péči o děti a domácnost. V době našeho působení bylo několik lidí zaměstnáno obecním úřadem v rámci veřejně prospěšných prací.

Bytové podmínky Romů

Obě bytovky, v nichž Romové žijí, jsou zhruba stejně staré a jsou i v podobném technickém stavu - potřebná je rekonstrukce střechy a obvodového zdiva, výměna okapů, zbudování nových rozvodů vody a elektřiny, kompletní výměna okenních rámců ve všech domácnostech a výměna vchodových dveří v jednotlivých bytech. V bytech se topí tuhými palivy.

Původním majitelem bytovek byla a. s. Lesy ČR. V současné době je bytovka č. p. 2 ve vlastnictví soukromého majitele. S ním mají nájemníci sepsané nájemní smlouvy. Ty však měly řadu formálních nedostatků a neposkytovaly nájemcům dostatečnou právní ochranu. Cena nájemného za jeden byt se v době našeho působení pohybovala okolo 300 - 400 Kč měsíčně. Bytovka č. p. 3 je ve společném vlastnictví nájemníků.

Řešení situace týkající se technického stavu bytovek ztěžuje fakt, že v bytovce č. p. 2 vybrané nájemné nestačí pokrýt náklady na opravy a v bytovce č. p. 3 neexistuje fond oprav, z jehož zdrojů by bylo možné navržené stavební úpravy hradit.

Problémy

Hlavním problémem, k jehož řešení jsme byli přizváni, bylo bydlení. Romové dále uváděli problémy v komunikaci s obcí a nedostatek kulturních a volnočasových aktivit.

V průběhu naší práce v lokalitě se objevil problém zadlužení některých rodin (většinou se jednalo o pohledávky vůči obci - odvoz odpadů, poplatky za vodu apod.). Kvůli tomu nemohli Romové využít některých možností, které obec nabízela, např. získání finančních příspěvků na opravy fasád. Romové však tuto skutečnost jako problém nepociťovali.

3. Komunitní práce

3.1. Použitá metoda práce

Při komunitní práci v Pohorské Vsi jsme využili metodu založenou na aktivizaci místních obyvatel. Stavěli jsme na potenciálu místní komunity a aktivním zapojení jejích členů od samého začátku celého procesu.

Mluvíme-li v textu o komunitě, rozumíme jí soubor lidí žijících v určité vymezené lokalitě, v tomto případě obyvatele dvou bytovek. Neočekáváme přitom, že takto vymezená skupina bude vždy vystupovat jednotně. Ve své práci vycházíme z faktu, že pokud chtějí členové komunity prosadit určité společné zájmy, musí i přes případné rozpory do určité míry vzájemně spolupracovat.

3.1.1. Diskusní setkání s velkou skupinou a vznik pracovních skupin

Vlastní práce s romskou komunitou v Pohorské Vsi začala setkáním s nájemníky každé bytovky. Cílem těchto setkání bylo shromáždit informace o situaci v Pohorské Vsi z pohledu Romů. S organizací setkání nám byl nápomocen student sociální antropologie, který v té době v Pohorské Vsi pracoval na svém výzkumu. Snažili jsme se, aby na každém setkání byli zastoupeni muži i ženy všech věkových kategorií, aby výsledky diskuse nebyly jednostranné. Proběhla dvě oddělená setkání nájemníků (bytovka č. p. 2 a bytovka č. p. 3) za účasti většiny z nich. Během řízené diskuse přítomní:

- Definovali problémy, které v místě pociťují.
- Navrhli řadu podnětných návrhů na změnu současného stavu.
- Vyjádřili, kterým aktivitám by se chtěli věnovat.

Lze říci, že pohled obou skupin nájemníků byl velice podobný. Definované problémy jsme rozčlenili do tří tématických okruhů:

- a) Technický stav bytovek.
- b) Kulturní a volnočasové aktivity.
- c) Komunikace s obecním úřadem.

Poté, co byl shromážděn dostatek podkladů o situaci a potřebách romské komunity, bylo nezbytné zjistit, zda se Romové chtějí aktivně podílet na změnách. Po ukončení diskuse jsme nastínili scénář možné spolupráce a seznámili přítomné s tím, jaké mohou v případě spolupráce očekávat výsledky a zároveň s jakými omezeními musí počítat, s čímž souviselo i definování pravidel vzájemné spolupráce:

- Aktivní zapojení ze strany Romů, tj. většinu aktivit vykonávají sami Romové.
- Naše organizace zaujímá roli facilitátora a poradce, tj. není tím, kdo by za Romy řešil jejich problémy.
- Práce, kterou Romové vykonají ve prospěch komunity je dobrovolná, tj. není honorována.

Z Romů, kteří se chtěli aktivně zapojit do zlepšování životních podmínek komunity, byla vytvořena pracovní skupina, respektive dvě pracovní skupiny (každá bytovka měla svoji pracovní skupinu). Zde jsme se opět snažili, aby skladba členů pracovních skupin byla vyvážená, tj. aby v ní byly zastoupeny všechny věkové skupiny a obě pohlaví, a tím byla zachována vyváženost navržených řešení. Toho se nám však podařilo docílit pouze na začátku naší práce (cca první dvě návštěvy). Později se do činnosti pracovních skupin zapojovali především muži středního věku, ženy se v její činnosti přestaly angažovat. Mladí lidé byli sice některým schůzkám pracovních skupin přítomni, ale do jejich průběhu nijak nezasahovali.

3.1.2 První setkání pracovních skupin (analýza problémů, pracovní plán)

Analýza problémů a výběr priorit

Prvním krokem, který každá pracovní skupina pod naším vedením provedla, byla analýza problémů a následný výběr priorit. Během analýzy členové pracovních skupin rozřadili problémy definované velkou skupinou do tří kategorií podle časové náročnosti a obtížnosti jejich řešení na:

1. Problémy řešitelné snadno a rychle.
2. Problémy středně obtížně a středně rychle řešitelné.
3. Problémy dlouhodobě a obtížně řešitelné.

Následoval výběr priorit ze skupiny problémů „rychle a snadno řešitelných“. Každý člen pracovní skupiny měl možnost označit tři témata, která považoval za nejdůležitější z hlediska celé komunity. Na základě výsledku byl sestaven řebříček priorit.

Důvodem, proč jsme po pracovních skupinách požadovali, aby prováděly výběr priorit pouze z okruhu rychle a snadno řešitelných problémů, respektive středně obtížně řešitelných, byla snaha posílit a podpořit jejich motivaci. Při práci touto metodou je důležité, aby si lidé postupně uvědomili, že žádoucích změn nelze vždy dosáhnout okamžitě. Druhým podstatným aspektem při výběru priorit je důležitost z hlediska celé komunity, proto jsme členům pracovních skupin zdůrazňovali, že by neměli vybírat priority podle svých osobních preferencí, ale se zřetelem na prospěch pro všechny.

Pracovní skupina nájemníků bytovky č. p. 2 uváděla zejména aktivity, které se vztahovaly k technickému stavu domu, pracovní skupina nájemníků bytovky č. p. 3 měla v řebříčku priorit zastoupeny všechny tři tematické okruhy – technický stav domu, volnočasové aktivity, komunikaci s obecním úřadem. V průběhu další práce se však pracovní skupiny do jisté míry odchylovaly od stanovených priorit, takže konečné výsledky se od původně zamýšlených lišily.

Pracovní plán

Pracovní plán sestavovala každá pracovní skupina podle řebříčku priorit. Jednalo se o podrobný plán aktivit na určité období. U každé aktivity byl uveden:

- Seznam úkolů, které jsou k uskutečnění dané aktivity nezbytné.
- Časový harmonogram (do kdy má být daný úkol splněn).
- Seznam potřebného materiálu.
- Osoby zodpovědné za splnění daného úkolu.
- Rozpočet (celkový rozpočet, kalkulace cen jednotlivých položek).
- Výše finanční zálohy + osoba, která peníze převezme a bude zodpovědná za jejich vyúčtování.

Pracovní plán byl zaznamenán v tzv. „Dohodě o spolupráci“, kterou obě strany (všichni členové pracovní skupiny a naši pracovníci) stvrdily svým podpisem. Dohoda byla vyhotovována vždy dvakrát, přičemž jednu kopii obdržel zástupce pracovní skupiny a druhou si jsme si ponechali. Cílem Dohody nebylo ani tak zajistit právní vymahatelnost, jako především dodat vzájemné domluvě na váze.

3.1.3 Následná činnost pracovních skupin

Pracovní skupiny si ze svého středu zvolily zástupce, kteří zodpovídali za celkové plnění naplánovaných aktivit, svolávali setkání pracovní skupiny. Se zástupci pracovních skupin jsme zároveň domlouvali i program našich plánovaných návštěv v Pohorské Vsi, přičemž zástupci o něm měli informovat členy pracovní skupiny a ostatní příslušníky komunity. Vedle zástupce byly podle potřeby určovány osoby, které v rámci pracovního plánu měly na starosti plnění konkrétních úkolů z hlediska svých zkušeností či odbornosti.

Schůzky našich pracovníků a pracovních skupin, kde byl vyhotoven aktuální pracovní plán, probíhaly v časovém intervalu přibližně jednou za 2 měsíce. Zpočátku se chtěli členové obou pracovních skupin scházet společně, poté, co se jedna společná schůzka uskutečnila, vrátili jsme se k modelu oddělených schůzek. V mezidobí pracovní skupiny samostatně postupovaly

podle pracovního plánu směrem k uskutečnění naplánovaných aktivit. Nemalou roli přitom sehrál místní dobrovolný spolupracovník, který po celou dobu našeho působení v Pohorské Vsi oběma pracovními skupinám aktivně pomáhal a to nejen při realizaci, ale i při řešení vyskytnuvších se potíží. K setkání jsme na základě domluvy s paní starostkou využívali prostor obecního úřadu.

Na začátku každé schůzky pracovní skupiny a našich pracovníků došlo k rekapitulaci úkolů z minula, vyhodnocení realizovaných aktivit a diskusi o případných překážkách, které zabránily jejich uskutečnění. Pokud k takovým komplikacím došlo, hledala skupina pod naším vedením nejvhodnější způsoby jejich překonání. Poté byl sestavován pracovní plán na další časové období. Členové skupiny nejprve vybrali další témata, jimž se chtěli věnovat, a na základě toho zjišťovali, co všechno bude k realizaci dané aktivity potřeba (jaký materiál bude použit, kde je možné jej sehnat a za jakou cenu). Tento program se odehrál zpravidla během prvního dne, aby členové pracovní skupiny měli ve zbývajících dnech naší návštěvy dostatek prostoru na shromáždění požadovaných údajů.

Druhý, popřípadě třetí, den byl na základě získaných informací sestaven rozpočet a provedeny potřebné nákupy. Jednalo-li se o větší částku (např. nákup cementu, zednického náčiní, poštovních schránek) nebo komplikovanější záležitost, vyřizovali jsme nákupy společně se zástupci pracovních skupin přímo v daných prodejnách. V některých případech (např. výměna oken nebo výměna vchodových dveří) převzal finanční zálohu místní dobrovolný spolupracovník. U výměny okapů jsme spolupracovali s paní starostkou. U menších položek přebírali zálohy zástupci pracovních skupin.

Po krátké době fungování začala pracovní skupina bytovky č. p. 3 projevovat snahu o tematické sjednocení realizovaných aktivit podle vzoru pracovní skupiny bytovky č. p. 2. Tím došlo k odchýlení od směru, který si skupina během analýzy problémů a výběru priorit vytyčila.

3.2. Provedené aktivity

Za našeho působení byly v Pohorské Vsi realizovány tyto aktivity:

- Úklid a vyklizení společných prostor v obou bytovkách.
- Dezinfekce v obou bytovkách (v bytovce č. p. 2 musel být zákrok proveden dvakrát).
- Výměna oken (výplní i rámců) na společné chodbě u obou bytovek.
- Vymalování společné chodby včetně nátěru zábradlí u obou bytovek.
- Výměna vchodových dveří do bytovky č. p. 3.
- Oprava dveřních futer u dvou bytů v bytovce č. p. 3.
- Umístění poštovních schránek v obou bytovkách.
- Částečná oprava venkovní fasády u obou bytovek.
- Výměna okapů u obou bytovek.
- Sestaveny a podepsány nové nájemní smlouvy s nájemníky bytovky č. p. 2.
- Konzultace pro členy romské komunity o pravomocích obce.

3.3. Neuskutečněné aktivity

- Výměna vchodových dveří do jednotlivých bytů
Důvod: Dotace byla určena především pro ty aktivity a věci, z nichž bude mít prospěch komunita jako celek. Kromě toho bylo nutno přičíst značnou finanční náročnost případné akce.
- Výměna oken v jednotlivých bytech
Důvod: Odhadnuté náklady na jednu bytovku dvojnásobně převyšovaly celkový rozpočet. Dotace byla určena především pro ty aktivity a věci, z nichž bude mít prospěch komunita jako celek.
- Konzultace o přestupkovém řízení pro členy romské komunity.

4. Shrnutí zkušeností z našeho působení v Pohorské Vsi

Po dobu našeho působení přicházeli Romové s řadou zajímavých podnětů a nápadů. Místní romská komunita disponovala potenciálem pro realizaci konkrétních jednorázových aktivit. Díky tomu se podařilo dosáhnout řady dílčích výsledků. Prvním výrazným úspěchem, který jsme v rámci svého působení v Pohorské Vsi zaznamenali, bylo podepsání nových nájemných smluv nájemníky bytovky č. p. 2.

U technických záležitostí, jako jsou např. opravy, jsme ocenili především pečlivost, s níž Romové k plnění jednotlivých úkolů (malování společných chodeb, instalace poštovních schránek apod.) přistupovali. V tomto směru je také pozitivní, že mezi Romy v Pohorské Vsi žije několik zručných řemeslníků, kteří při práci uplatnili své odborné zkušenosti. Proto se podařilo zrealizovat řadu úspěšných aktivit souvisejících s opravou domů.

Kromě toho se Romům s pomocí místního dobrovolného spolupracovníka podařilo založit občanské sdružení a záhy získat i finanční dotaci, díky které vznikla v Pohorské Vsi romská hudební kapela. Dalším pozitivním momentem byl aktivní zájem mladých Romů o volnočasové aktivity.

Při své práci v Pohorské Vsi jsme však narazili na několik problémů: v některých případech se projevovala neochota k aktivní spolupráci na řešení své situace, přílišné spoléhání na pomoc zvenčí a nereálná očekávání. Kromě toho jsme se někdy setkávali s malou ochotou ke vzájemné spolupráci uvnitř komunity. Někdy dokonce nedokázali spolupracovat ani obyvatelé jedné bytovky, tj. 7 – 9 domácností, (např. dezinfekce v bytovce č. p. 2 nebo založení fondu oprav v bytovce č. p. 3). K tomu přistupovala i nepřehlédnutelná rivalita mezi oběma bytovkami, která bránila společnému řešení problémů celé komunity.

Co se týče využití peněžních záloh, při uskutečňování plánovaných aktivit se členům pracovních skupin dařilo rámcově dodržovat stanovené finanční limity. K tomu však byly nutné pravidelné a důsledné kontroly čerpání peněz.